Marius Dobre, *Logica nearistotelică în Grecia veche*, Iași, Editura Junimea, 2025, 170 p.

O incursiune în gândirea greacă, o întoarcere la filosofia originară (cum a scris chiar autorul pe o dedicație), din orice domeniu filosofic ar veni, este totdeauna binevenită în spațiul cultural românesc. Este o „bucurie", pentru a cita din nou, de data asta un cuvânt din Nota introductivă, să ne întoarcem la nume mari ale Greciei antice. Cercetătorul Marius Dobre de la Institutul de Filosofie și Psihologie al Academiei Române ne oferă, iată, încă o ocazie, venind de data aceasta dinspre domeniul logicii.

Este o scurtă lucrare ce vizează contribuțiile la dezvoltarea logicii ale unor importanți filosofi greci sau ale unor importante școli de gândire grecești antice, înainte și după Aristotel. M. Dobre subliniază că Stagiritul este creatorul propriu-zis al logicii, este cel dintâi filosof care face o *teorie* asupra anumitor procedee și operații ale gândirii, teorie expusă în câteva cărți, reunite apoi sub titlul *Organon*, așa cum se știe. Logica ulterioară nu doar că recunoaște că datorează enorm lui Aristotel, nu doar că recunoaște că se întoarce constant la ideile lui, ci recunoaște că logica lui reprezintă una dintre paradigmele teoretice ale domeniului, cunoscută de obicei sub denumirea de logică clasico-tradițională sau logică clasică de sorginte aristotelică. Este foarte probabil să mai fi existat o teorie logică în Antichitatea greacă, în cadrul școlii stoice, mai aflăm în carte, prin vasta operă a lui Chrysippos (mai multe surse, printre care și Diogenes Laertios, vorbesc despre câteva sute de lucrări ale acestuia), având ca preocupare predominantă „dialectica", operă pierdută însă ulterior. Cele două teorii logice difereau: una va alcătui teoria formelor logico-clasice (noțiunea, judecata, raționamentul), alta teoria logicii propoziționale (a raporturilor dintre propoziții).

Care este obiectul logicii nearistotelice, în acest context în care fie nu se cunosc în întregime teoriile sau lucrările unor filosofi antici importanți, fie, deși avem lucrările filosofilor, nu avem o teorie logică închegată (cazul lui Platon)? Marius Dobre își propune să prezinte și să discute contribuții citate în lucrări păstrate până azi, fragmente prezente în textele unor gânditori antici din filosofie (Platon, Aristotel, Diogenes Laertios, Sextus Empiricus, Cicero etc.). Se va observa, prin acest demers, geneza ideilor logice care vor conduce apoi la teoria logică aristotelică sau stoică. Sunt contribuții care scot în evidență concepte, operații logice care nu au fost numite, clasificate, reunite, analizate până la Aristotel, dar care țin de zona logică a domeniului filosofic, cum ar fi analogia, diviziunea, generalizarea, definiția. Deși sunt elemente de logică „nearistotelică" (termenul se referă la orice contribuție logică ce nu îi aparține lui Aristotel), autorul ne asigură că Aristotel este tot timpul prezent, este un „martor activ", „un judecător de seamă" (cu excepția „războiului stoico-sceptic" de la finalul cărții).

Lucrarea *Logica nearistotelică în Grecia veche* are următoarele patru mari capitole, corespunzătoare celor patru mari școli de gândire cu preocupări de tip logic: „Argumentarea logico-filosofică a sofiștilor", „Elemente de logică în filosofia lui Platon", „Despre logica stoicilor", „Argumentarea logico-filosofică a scepticilor".

În capitolul dedicat sofiștilor, este prezentată maniera de argumentare „pro și contra" a sofiștilor, conform principiului relativist al lui Protagoras „Asupra oricărei teme se pot susține două argumente contrare unul altuia". Sunt arătate câteva dintre celebrele argumente sofistice despre care am aflat cu toții din dialogul *Euthydemos* al lui Platon sau din *Respingerile sofistice* ale lui Aristotel. Iar discutarea acestei maniere de „distrugere" a gândirii logice este operată de autor prin comentariile acelorași inamici ai sofiștilor, Platon și Aristotel. În ultima parte, M. Dobre reia succint contribuțiile „retorico-logice" ale celor mai cunoscuți gânditori din școala sofistă: Protagoras, Gorgias, Lykophron, Prodicos, Thrasymachos, Hippias, Antiphon, Critias.

Capitolul dedicat lui Platon începe cu o introducere în... Socrate, care deschide pentru Platon preocuparea pentru dialectică, procedeul inductiv, căutarea generalului etc. Apoi, Marius Dobre identifică o serie de contribuții de natură logică ale întemeietorului Academiei, legate de dialectică, principiile logice, inducție, definiție, diviziune, principiul specializării, analogie, ipoteză, genurile supreme, teoria ideilor cu dificultățile ei logice, problema sofismelor. Se poate observa reținerea autorului de a vorbi despre o teorie logică la Platon, în ciuda multiplelor contribuții originale ale filosofului grec. O teorie logică autentică vom întâlni abia la Aristotel, cum am amintit și mai sus. Platon folosește foarte des operații logice (definiția, analogia, diviziunea etc.) fără a le numi separat sau fără a le discuta ca pe niște probleme în sine. Se pare că avea conștiința posibilității unei științe a logicii, dar ar fi refuzat să închege o teorie a metodei, considerând-o nerelevantă filosofic.

Capitolul legat de stoici subliniază interesul imens către problemele de logică ale stoicilor greci, aparținând îndeosebi lui Chrysippos, dat fiind că alți conducători ai școlii de sub Portic, precum Zenon din Cition sau Cleanthes din Assos, nu au avut preocupări majore în domeniu. Mai mulți logicieni moderni, partizani ai logicii formale, precum Jan Lukasiewicz, Tadeusz Kotarbinski, J.M. Bochenski, sunt pomeniți aici pentru entuziasmul lor în tratarea moștenirii stoice. Sunt enumerate și discutate preocupări ale stoicilor precum: concepția despre logică, problema adevărului (era studiată de stoici în tratatele de dialectică), problema semnelor și semnificației, definiția, genurile logice, categoriile, noțiunea, propoziția, modalitatea, conectivele propoziționale, argumentul, nevaliditatea, paradoxurile. O bună analiză în acest context ne oferă paginile dedicate raportului dintre logica aristotelică și logica stoicilor și, de asemenea, paginile despre importanța logicii stoicilor.

Capitolul ultim, despre argumentarea sceptică, începe cu răspunsul pozitiv la întrebarea dacă există o argumentare sceptică autentică, în condițiile acuzațiilor de „gândire distructivă" sau negativă adusă filosofilor sceptici. Urmează trei tipuri mari de abordare logico-filosofică sceptică (1. pyrrhonismul, 2. Noua Academie, 3. neo-pyrrhonismul) a unor chestiuni precum: refuzul definirii lucrurilor (neutralitatea epistemică), suspendarea judecății, ataraxia, reprezentarea comprehensivă (criteriul stoic al adevărului), imposibilitatea cunoașterii, problema existenței zeilor, problema providenței, a divinației, cele zece moduri de suspendare a judecății, problema adevărului, a cauzelor, a semnelor, problema demonstrației, a silogismului, inducția, ipoteza, definiția, genurile și speciile, mișcarea, spațiul, timpul, morala. Filosofii sceptici discutați în principal, pe orientările sceptice, sunt: 1: Pyrrhon, Timon, 2: Arcesilaos, Carneade, Philon din Larissa, Antiochus 3: Enesidem, Agrippa, Sextus Empiricus. Poziția logico-filosofică sceptică este completată cu două discuții sugestive: cea referitoare la critica scepticilor și cea referitoare la urmările pe termen lung ale gândirii sceptice.

Toate capitolele cărții conțin scurte prezentări ale filosofilor și ale școlilor de gândire discutate.

În fine, la ce bun încă o carte despre logica antică greacă? Avem un răspuns de la autor: pe lângă marile comentarii făcute încă din Antichitate derulate până în secolul trecut, noi generații de cercetători, curente din logica contemporană reiau dezbaterile asupra unor teme începute în Grecia veche. Unele dintre asemenea dezbateri au fost reaprinse și în această lucrare.

Sergiu Bălan